

ANOTÁCIE

ANNALS

PETRANSKÁ, DARINA. OBJAVOVANIE PREŠOVA I.
PREŠOV : ADIN, 2009, 80 S.

ISBN 978-80-89244-42-3.

PETRANSKÁ, DARINA. OBJAVOVANIE PREŠOVA II.

PREŠOV : 4U MEDIA, 2013, 216 S.

ISBN 978-80-967145-4-4.

Dejiny miest na východnom Slovensku sú v súčasnosti prezentované nielen v odbornej literatúre či na konferenciách, ale aj formou platejných prednášok pre verejnosť odohrávajúcich sa priamo na mieste. Popri Košiciach a Bardejove už sedem rokov prebieha raz mesačne *Objavovanie Prešova* aj v metropole Šariša. Ide o prednášky na rôzne témy z architektúry, histórie a pamiatkovej starostlivosti v meste Prešov, ktoré sú situované na tvári miesta. Cieľom objavovania je priblížiť zaujímavé lokality Prešova a prezentovať pozoruhodnosti z jeho histórie. Spiritus movens tejto akcie, PhDr. Darina Petranská, pracovala takmer štyridsať rokov ako odborná pracovníčka v Krajskom pamiatkovom ústave v Prešove.

V prvej z anotovaných kníh je zhrnutých dvanásť objavovaní Prešova z rokov 2007 – 2008. Jednotlivé prednášky boli podkladmi pre kapitoly. Práca síce neobsahuje poznámkový aparát, témy sú ale spracované hutne, majú jasnú štruktúru a boli pripravené na základe hlbšieho a dlhodobého výskumu. Publikáciu otvára téma *O domoch prešovských mešťanov, ich zákutiach a tajomstvách*. Práve mešťianske domy na Hlavnej ulici v Prešove patria k tomu najzaujímavejšiemu, čo môže Prešov ponúknuť. Voľba tejto témy ako pilotnej je teda na mieste. Autorka podrobne opisuje domy odpredu dozadu, od pivníc po podkrovia, vykresľuje život v nich a problémy, s akými sa ľudia v stredoveku a novoveku stretávali. Približuje rôzne detaily (okopníky, čierne kuchyne, spoločné studne). Kapitola *Známa neznáma Kalvária* približuje významný barokový komplex na západ od mesta. Autorka okrem architektonického opisu zhodnocuje svoj text vysvetleniami z Nového i Starého zákona, čo odhaľuje nové súvislosti výzdoby, umiestnenia či tvaru jednotlivých objektov. Z objektov okrem ústrednej *Kaplnky sv. Kríža* zaujme najmä kaplnka č. 4 *Sväté schody*. Rovnako ďalšie témy publikované v knihe (prešovské divadlo, budovy v strede námestia, oltáre v Kostole sv. Mikuláša, najstaršie školy, maľby v Kostole sv. Mikuláša, lekárnici a lekárne, mestské opevnenie, prešovské pivnice, uličky na západ od námestia, gréckokatolícke biskupstvo) sú výsledkom podrobného archívneho výskumu, štú-

dia literatúry či rozhovorov s pamätníkmi alebo bývalými majiteľmi a užívateľmi objektov.

Objavovanie Prešova sa časom stalo masovejšou akciou, koná sa už v dvoch termínoch mesačne, preto mesto pristúpilo k vydaniu druhého dielu. Aj tu autorka nič nezanedbala, témy sú rôznorodé a zaujímavé. Napríklad v kapitole *Hroby významných osobností na prešovských cintorínoch* sú priblížené osudy rôznych známych či menej známych obyvateľov Prešova. Dozvieme sa o ich odchode zo sveta, ale aj o živote a diele. Petranská jednotlivých ľudí dáva do prešovských, prípadne slovenských historických súvislostí a uvádza rôzne detaily (vražda na Kmetovom stromoradí v roku 1968, film *Prerušená pieseň*, bývanie v krypte a pod.). Stať o prešovskom cintoríne je nepochybné jednou z najhodnotnejších častí práce, je príspevkom k prešovskej biografistike. Textom o národnej kultúrnej pamiatke Solivar prispel Marek Duchoň. Sprievodca a znalec ťažby soli opisuje všetky objekty, ich históriu, slávny či neslávny koniec a súčasnosť. Odborníčka na historickú zeleň Eva Semanová vo svojom texte prináša zaujímavý pohľad na mestskú pamiatkovú rezerváciu. Analyzuje zeleň, ktorá môže byť s pamiatkami v súzvuoku, ale aj naopak. Poukazuje na rôzne zaujímavé stromy v centre Prešova, z ktorých mnohé sú jedinečné. Rovnako ďalšie state Dariny Petranskej ponúkajú informácie a súvislosti o rôznych témach zo sociálnych aj kultúrnych dejín Prešova.

Obe knižky sú skromným, ale hodnotným príspevkom k dejinám Prešova. Autorka využila všetky druhy prameňov, orientuje sa v daňových súpisoch zo 16. storočia, ale aj v dejinách vojnovjej Slovenskej republiky. Siahla po exilových memoároch či dennej tlači z konca monarchie. Druhému dielu môžeme vytknúť nenadviazanie na grafický odkaz prvého a, čo je dôležitejšie, absolútne nezvládnutie formálnej a grafickej stránky knihy. Pravdepodobne ide o prvú publikáciu spoločnosti, verím, že aj poslednú. To nič nemení na tom, že Darina Petranská priniesla na knižný trh publikácie, ktoré sú cenné svojím obsahom, je za nimi poctivá odborná príprava a navyše aj kladný ľudský rozmer. Čitateľom odporúčam na Objavovanie Prešova prísť aj osobne.

Richard Pavlovič

MADL, CLAIRE – TINKOVÁ, DANIELA (EDS.).
FRANCOUZSKÝ ŠVINDL SVOBODY. FRANCOUZSKÁ
REVOLUCE A VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH.
PRAHA : ARGO, 2012, 316 S.
ISBN 978-80-2570-695-4.

Kolektívna monografia *Francouzský švindl svobody*, s podtitulom *Francouzská revoluce a veřejné mínění v českých zemích* vyšla v edícii Historické myšlení. Prináša nové pohľady najmä na prenos myšlienok Francúzskej revolúcie do českého prostredia a na spôsoby, akými sa s týmito myšlienkami jednotlivé vrstvy spoločnosti vyrovnávali.

Kniha je členená na štyri časti, pričom každá podáva Francúzsku revolúciu a jej odraz vo verejnej mienke intelektuálnych elit, mešťanov i vidieckych obyvateľov z iného uhla pohľadu. Obsahuje celkovo desať štúdií, s rôznym tematickým zameraním, od filozofie dejín až po dopady Francúzskej revolúcie v konkrétnom regióne (v tomto prípade moravskom), s detailným výpočtom prameňov i ich obsahu.

V úvode obe editorky zoznamujú čitateľa so zámerom a obsahom publikácie. Celkovým zámerom publikácie bolo – okrem opísania spoločenskej situácie v Čechách a na Morave v období po Francúzskej revolúcii, počas napoleonských vojnách a krátko po nich – predovšetkým zachytenie vývoja nového fenoménu, postupného vývoja a utvárania verejnej mienky u všetkých vrstiev obyvateľstva. Verejnú mienku formovali v tomto období tlač, či už periodická alebo príležitostné letáky a brožúry písané na spoločenskú objednávku. Pozornosť je venovaná aj aspektu propagandy a analýze objektívnosti/tendenčnosti informácií poskytovaných verejnosti.

Prvá časť má názov Prenos myšlienok a jeho kontrola: propaganda, cenzúra, šírenie informácií. Nachádzame tu štúdiu Claire Madl *Šírení informací o Francouzské revoluci v Čechách: veřejné mínění, politická moc a ekonomický faktor*. Autorka zoznamuje čitateľa so situáciou v oblasti cenzúry, ktorá bola zmiernená za vlády Jozefa II., pričom bol rozšírený aj dovoz zahraničných tlačí. So vzniknutým „nadbytkom“ informácií sa po revolúcii museli vyrovnávať štátne orgány habsburskej monarchie – pokiaľ nechceli, aby sa revolúcia rozšírila. Znovu zaviedli cenzúru, ako významný prameň slúžia pre bádateľov cenzúrne zoznamy vedené kníhkupcami, pod dohľadom cenzúrneho úradu. Obmedzenia sa však nedotkli súkromných šľachtických knižníc.

Ďalším príspevkom v tejto časti je štúdia Tomáša Dufku *Protirevoluční diskurz česky psaných tiskovin v době Francouzské revoluce: příklad vyprávěcích textů*. Text štúdie je venovaný dvom okruhom problémov: prvým je dopad „revolučných“ myšlienok na českú spoločnosť a druhým sú reakcie šľachty a intelektuálov, zamerané proti Francúzskej revolúcii. Z metodologickej stránky autor vychádzal zo spôsobu interpretácie textu Umberto Ecom, Wolfgangom Iserom a E. Husserlom. Autor analyzuje texty a ich ideové a obsahové zameranie, ktorým bolo vyvolanie nevôle voči revolúcii ako symbolu chaosu, násilia, hospodárskeho rozvratu. Venuje sa aj Krameriovým novinám, ako vtedajšiemu najdôležitejšiemu zdroju informácií pre česky hovoriace obyvateľstvo. Rok boli správy z Francúzska cenzurované, avšak po vypuknutí rakúsko-francúzskej vojny sa z pochopiteľných dôvodov informácie o dianí vo Francúzsku začínajú objavovať vo väčšej miere. V habsburskej monarchii sa objavovali pri opise popravy Ľudovíta XVI. legendarizujúce prvky, pričom snahou bolo vytvoriť z neho mučeníka. Z literárneho hľadiska išlo o uzavreté správy – verejná mienka bola ovplyvňovaná tak, aby čitateľ „nemusel“ pátrať po príčinách či vytvárať si vlastný názor. Často sa vyskytovalo ironizovanie pojmov sloboda a rovnosť, príčiny revolúcie sa nevysvetľovali zo sociálneho hľadiska, ale podľa vtedy rozšíreného stanoviska – o tzv. „prefurdnosti“, ktorej dôsledkom je nedostatok potravín a následne nespokojnosť obyvateľstva.

Filozoficko-historickú časť monografie uzatvára štúdia Daniely Tinkovej, spolueditorky kolektívnej monografie, s názvom *Ohyzda na prodej a zmatení pojmy. Koncept svobody a rovnosti v protirevolučních brožurách z českých zemí (1793 – 1799)*. V habsburskej monarchii boli sloboda a rovnosť prezentované ako symbol luzy. Podľa protirevolučného spisu Jana Špálovského, ktorý bol zameraný proti „francouzskému švindlu svobody“, bola nazvaná aj kolektívna monografia. Sloboda a rovnosť boli samozrejme inak opísané v zakázaných publikáciách (či už prekladoch francúzskych originálov alebo miestnej osvietenскеj tvorbe) a inak v propagandistických publikáciách, ktoré vznikli za účelom ochrániť štátne zriadenie habsburskej monarchie či zabrániť výraznejšiemu narušeniu dovtedajších poriadkov.

Druhá časť je venovaná policajnému dohľadu nad osobami a problémom revolučnej emigrácie. Obsahuje tri štúdie. Autorom prvej, s názvom *Odhalení jakobínskej masky slobodomurárstva – ko-*

šickí slobodomurári a premeny hnutia v habsburskej monarchii, je Martin Javor. Mapuje začiatky slobodomurárstva v celej habsburskej monarchii a následne obrat v postoji štátnych úradov – kvôli tzv. „uhorským jakobínom“ a zákaz slobodomurárskych lóží v roku 1795. Autor venuje pozornosť zvlášť dejinám slobodomurárskej lóže v Košiciach, kde bol v tomto období vydávaný široko koncipovaný časopis Orfeus, venovaný súdobému daniu v kultúre, umení či politike, ale napr. aj regionálnym dejinám. Problematické boli vzťahy slobodomurárov a katolíckej cirkvi; slobodomurári a iné tajné spolky boli obviňované z toho, že stoja za vypuknutím Francúzskej revolúcie i ďalších nepokojov v duchu vtedy populárnej tzv. „teórie sprisahania“.

Štúdia Zdenky Stoklasovej *Jež chtějí rozšířovat svůdné myšlenky ve šťastných zemích svorností a pořádku. Postoj rakouského státu k emigrantem* nám predstavuje situáciu v habsburskej monarchii tesne pred vypuknutím revolúcie a v následne v deväťdesiatych rokoch 18. storočia. Kým pred revolúciou bola imigrácia na územie monarchie, najmä kvalifikovaných remeselníkov, úradmi podporovaná, v deväťdesiatych rokoch ju úrady prísne sledovali a bola zakázaná. Nestála za tým len obava zo šírenia revolučných myšlienok, ale aj vtedajšia teória o možnosti vypuknutia revolúcie kvôli preľudnenosti a nemožnosti zaobstarat' dostatok potravín pre všetkých obyvateľov. Táto teória bola koncom 18. storočia veľmi podporovaná v šľachtických intelektuálnych kruhoch, podľa nej potom sociálne faktory nehrali žiadnu úlohu pri vzniku revolúcie.

Príspevok Lucie Jilkovej s názvom *Pod bedlivým dohledem: Sledování cizinci v českých zemích za napoleonských válek. Případ hraběte Portualése* zoznamuje čitateľa predovšetkým so systémom sledovania cudzincov, resp. podozrivých osôb. Francúzom, ako možným šíriteľom revolučných myšlienok boli na trvalý pobyt v rakúskej časti monarchie vyhradené iba Viedeň a Praha.

Štúdie tretej časti knihy sú venované recepcii myšlienok francúzskej revolúcie českou elitou, či politickou alebo intelektuálnou. Táto časť obsahuje dve štúdie; prvou je štúdia Sixta Botom-Kotariho *Mezi patriotismem a rebelií. Evangelici na českomoravském pomezí za francouzských válek*. Príspevok je venovaný konfesijným rozporom a vplyvu „sedliackej vzbury“ na uvedený región. Ústrednou postavou udalostí odohrávajúcich sa v tomto období bol superintendent Michal Blažek, ktorý sa v roku 1797 musel brániť voči obvineniu z nedostatku patriotizmu a organizovania

sedliackej vzbury – pričom v dvoch listoch tieto obvinenia vyvrátil. Dôležitým bol predovšetkým argument, že k revolúcii došlo z náboženských a hospodárskych, nie z politických dôvodov, a list, v ktorom vyzval rebelov, aby sa vrátili k svojim povinnostiam a znovu rešpektovali vrchnosť. Napriek tomu M. Blažka opakovane podrobovali vyšetrovaniu, avšak s negatívnym výsledkom, jeho prípad potom slúžil ako príklad na poukázanie nerovnosti katolíckeho a nekatolíckeho kléru.

Druhou je štúdia Martiny Ondo Grečenkovej s názvom *Revoluce jako zrada osvícenců v korespondenci a poznámkách J. M. Windischgrätze*. Autorka tu poukázala na postupný rozpor v ideách a praktických činoch francúzskych osvietencov a osvietenov z radov šľachty v habsburskej monarchii – miestni osvietení totiž uvažovali skôr o obnovení starého poriadku, ako o nastolení niečoho úplne nového. Na príklade J. M. Windischgrätze, ktorý žil v ústraní a venoval sa viac vede ako politickým záležitostiam, vykresľuje autorka postoj intelektuálov, pre ktorých bola Francúzska revolúcia len cestou k rozvratu krajiny a dlhotrvajúcim vojnám. Hoci spočiatku bol naklonený reformám vo Francúzsku a udržiaval pravidelný kontakt napr. s J. A. Condorcetom, postupne ich korešpondencia ustala pre nesúhlas s ideami o slobode a rovnosti, o ústave a zmene monarchie na republiku.

Záverečná kapitola publikácie je venovaná vnímaniu „udalosti“ obyvateľstvom, či už vidieckym alebo mestským.

V príspevku Miroslava Svobody *Reflexe Francouzské revoluce a napoleonských válek v kronikářských záznamech z moravského venkova* ide o rozbor 28 kroník z moravského vidieka. Autor konštatuje, že kronikári, v závislosti od miery informovanosti, si všímali len hlavné udalosti – napr. popravu kráľa Ludovíta XVI., a potom udalosti, ktoré sa ich priamo týkali v súvislosti s francúzsko-rakúskymi, či neskoršie napoleonskými vojnami, napr. opis bitky pri Slavkove. Prekvapivým faktom je, že zo skúmaných 28 kroník iba v siedmich sú zmienky o udalostiach súvisiacich s Francúzskou revolúciou, v niektorých prípadoch boli obyvatelia obcí zoznamení s „udalosťami“ vo Francúzsku spätne, až pri kontakte s francúzskym vojskom, ktoré prechádzalo ich obcou.

Posledný príspevok *Dopad bitvy u Znojma z roku 1809 na život znojmského kraje* napísal Jiří Kacetyl, je venovaný vojenským dejinám. Ide o opis pomerov v regióne Znojemska pred a po bitke, ktorá ukončila piatu koalíčnú vojnu. Autor kládol dôraz najmä na opis škôd, ktoré spôsobil

pobyt vojenských jednotiek, jeho dopad na život vidieckeho obyvateľstva v tomto regióne, okupačnú správu tohto územia – až po podpísanie mierovej zmluvy v Schönbrunne v októbri 1809.

Kolektívna monografia *Francouzský švindl svobody* prostredníctvom rozlične obsahovo zameraných štúdií ponúka pohľad na viaceré aspekty Francúzskej revolúcie, ako sa preniesli idey a myšlienky a našli praktické uplatnenie v podmienkach predovšetkým rakúskej časti habsburskej monarchie.

Katarína Matavová

FETKO, FILIP – ŠTEVÍK, MIROSLAV (EDS.).
POCTA IVANOVÍ CHALUPECKÉMU. ZBORNÍK
PRÍSPEVKOV K SLOVENSKÝM DEJINÁM VYDANÝ
PRI PRÍLEŽITOSTI OSEMDESIATIN
DOC. PHDR. IVANA CHALUPECKÉHO. LEVOČA :
SPIŠSKÝ DEJEPIŠNÝ SPOLOK, 2012, 265 S.
ISBN 978-80-969456-7-2.

Okrúhle jubileum významnej osobnosti medzi historikmi Spiša, doc. Ivana Chalupického, bolo príležitosťou pre vydanie zborníka laudácií a príspevkov k dejinám Spiša.

Iba dva príspevky, od Richarda Marsinu a Stanisława A. Sroka, sa netýkali priamo Spiša. Príspevky v zborníku boli zoradené chronologicky a vzhľadom na historické obdobia vyvážené – približne polovica príspevkov sa týkala staršieho obdobia a polovica pripadla na 19. a 20. storočie. Charakter laudácia mal predhovor zostavovateľov zborníka, pozdrav prof. Jozefa Šimončiča, dotazník k realiiam z histórie a súčasnosti Spiša s odpoveďami jubilanta a bibliografia doc. I. Chalupického z ostatných desiatich rokov jeho vedeckej aktivity. Laudáciom bol sčasti aj príspevok Friedricha Gottasa (*Lange vergessen! – Wieder entdeckt? Einige Anmerkungen zur Geschichte einer „besonderen“ ostmitteleuropäischen Kulturregion und der Rolle der „Zipser Sachsen“*), ktorý bol inak prehľadovou prácou k spišským dejinám pre čitateľov z nemecky hovoriacich krajín. Zborník otvoril príspevok kolektívu autorov (KUČEROVÁ, Marta – SOJÁK, Marián – KUŠNIEROVÁ, Andrea – FECKO, Peter: *Prvé včasnoslovanské nálezy zo Spiša*) o záchranom výskume realizovanom počas výstavby diaľnice v lokalitách Spišský Štvrtok a Iľiašovce, ktorý priniesol najstaršie archeologické doklady slovanského osídlenia na Spiši. Richard Marsina sa venoval vývoju vnímania slovenských dejín

ako dejín Slovenska a Slovákov v dejinách historiografie (*O slovenských dejinách*). Jörg Meier (*Stadtrechtslandschaften und Städtebünde in Oberungarn*) v prehľadovej štúdiu o krajinom mestskom práve a mestských zväzoch v (severnom) Uhorsku venoval pozornosť predovšetkým 24 spišským mestám. Štúdia Miroslava Števíka (*Listinné formy stredovekých názvov sídiel horného Spiša ako historický prameň*) je podnetným analytickým príspevkom z oblasti toponymie pre poznanie najstarších dejín Spiša a s využitím pre výskum topografie, vývoja osídlenia a poznania národnostnej stránky regiónu. O poklese statusu nezálohovaných spišských miest na pozadí vývoja pečate ich provincie publikoval štúdiu František Žifčák s názvom *Provincia XI. spišských miest a ich pečat*. Stanisław A. Sroka (*Jakub Frater – bardejovský kupec z 15. storočia*) popísal obchodné aktivity poľského rodáka Jakuba Fratera, ktorý sa v 15. storočí usadil v Bardejove. Jeho činnosť sa dala zrekonštruovať hlavne vďaka dobre zaznamenanému množstvu jeho dlhov. V príspevku Františka Matúša *K problematike svetskej hudby na Spiši v období vrcholného stredoveku* sa autor venoval staršej literatúre k tejto téme a postoj cirkvi k profánnej hudbe komentoval na základe záverov budínskej synody z roku 1279. Ilpo Tapani Piirainen v materiálovej štúdiu s názvom *Das Eidbüchlein aus dem Jahre 1552 im Staatsarchiv Levoča / Leutschau* stručne analyzoval a potom v prepise publikoval zbierku prisázných formúl z Levoče (1552). Zuzana Janošiková (*Predlohy pre sfragitá Fričovského kaštieľa*) hodnotila grafický súbor ako celok a v bohatej obrazovej prílohe prezentovala fotografie sfragit a kaštieľa. Jozef Šimončič v príspevku *Kanonická vizitácia farnosti Veľká Franková roku 1832* po úvode venovanom priebehu vizitácie a osobe spišského biskupa Jozefa Bélika publikoval preklad vizitácie doplnený o kritický poznámkový aparát. Nora Baráthová (*Začiatky chlapčenskej meštianskej školy v Kežmarku*) popísala históriu školy v kontexte dejín mesta od jej založenia v 40. rokoch 19. storočia do začiatku prvej svetovej vojny. Ťažiskovým obdobím príspevku Jozefa Sulačeka (*Židovskí právnici na Spiši*) sú roky 1939 – 1945, príspevok však zahŕňa aj skorší vývoj – obdobie od konca 18. storočia, s konkrétnymi údajmi pre Spiš od roku 1910. Krátku životnosť slovenských periodík na Spiši v poprevratovom období ilustroval Peter Zmátlo na jednom príklade (z rokov 1919 – 1922) v príspevku *Tatry – prvé slovenské noviny na Spiši*. Milica Majeriková-Molitoris v príspevku *Pripojenie severného Spiša a hornej Oravy*

k Slovensku v rokoch 1939 – 1945. „Oslobodenie“ či „okupácia“? skúmala načrtnutú problematiku z pohľadu miestneho obyvateľstva. Reakcia obyvateľov obcí pričlenených k Poľsku v roku 1920 a v roku 1938 bola rozdielna. Situáciu na tomto území (Spiša) po pričlenení k Poľsku v roku 1945 priblížil Józef Ciagwa v príspevku *Osud slovenských kňazov nedeckého dištriktu (districtus nedecensis) po zmene štátnej hranice v máji 1945*. Snahou ríšskych Nemcov ovplyvniť Nemcov na Spiši v duchu veľkonemeckej ideológie prostredníctvom Vlastivedného inštitútu v Kežmarku počas druhej svetovej vojny sa zaoberal Filip Fetko v príspevku „*Institut für Heimatforschung in Käsmark – Wissenschaftliche Einrichtung und ihre politische Funktion*“. Zborník uzatvára príspevok etnológa Jána Olejníka *Stromy a kry v ľudovom liečiteľstve, strave a folklórnom prejave ľudu pod Vysokými Tatrami*.

Peter Fedorčák

PEŠEK, JAN. *KOMUNISTICKÁ STRANA SLOVENSKA : DEJINY POLITICKÉHO SUBJEKTU I. NA CESTE KMOCI (1945 – 1948), PRI MOCI – OD PREVRATU KPOKU) SU OREFORMU (1948 – 1968)*. BRATISLAVA : VEDA, 2012, 283 S. ISBN 978-80-224-1256-8.

Jan Pešek sa v posledných dvadsiatich rokoch detailne zaoberá činnosťou komunistickej strany, jej orgánov, nástrojov a personálnym obsadením. Teraz sa podujal zosumarizovať (nielen) svoje práce a vydať syntézu dejín Komunistickej strany Slovenska. Pešek je pre syntézu tým najpovolanejším. Pri skúmaní štátostrany sa nezaoberal len politickými dejinami, ale do hĺbky aj aparátom strany, jeho štruktúrou, zmenami a fungovaním. Stranu tak analyzoval nielen zvonku, ale aj zvnútra. Jeho detailný archívny výskum vynikajúco dopĺňa znalosť staršej literatúry, odkiaľ vyberá to podstatné. Prirodzene, využíva práce svojich generačných kolegov najmä z 90. rokov, ale reflektuje aj na práce a výskum mladších historikov. V súčasnej historiografii je aktuálnou potreba zaľudniť dejiny. Komunistický režim totiž v súlade s filozofiou historického materializmu prezentoval pohľad na históriu predovšetkým ako na stret sociálnych skupín s potlačením úlohy osobností v dejinách spoločnosti. Pešek na zmapovanie personálneho obsadenia strany kladie veľký dôraz. Jednotlivé osobnosti sa snaží plasticky vykresliť a predovšetkým nájsť motíváciu ich konania v politike.

Prvý diel, ktorého oficiálna prezentácia sa uskutočnila v novembri 2012, približuje obdobie od konca vojny do začiatku roka 1968. Je rozdelený do štyroch kapitol. V prvej z nich *Na ceste k moci (1945 – 1948)* autor rozoberá rôzne organizačné záležitosti fungovania strany, napríklad neprehľadnú situáciu ohľadom členstva v strane po roku 1945, približuje detaily, ako sa menili názvy jednotlivých straníckych funkcií. Konštatuje, že funkcia predsedu strany tu bola aj pred vojnou, nevznikla až v roku 1945. Do detailov opisuje, ako vyzerala štruktúra okresnej organizácie strany po roku 1945. To všetko sa deje na pozadí veľkých dejín, ktoré Pešek vhodne ilustruje.

Druhá kapitola *Pri moci – od prevratu k pokusu o reformu (1948 – 1968)* rovnako zhrňa problematiku slovenských dejín 50. a 60. rokov previazaných s komunistickou stranou. Vhodným nástrojom na priblíženie pomerov v strane je opäť odkrytie vzťahov v jej vedení. Pešek nevynecháva žiadne súvislosti, ktoré dotvárajú obraz toho-ktorého funkcionára. Načrtáva obdobia po roku 1948, v ktorých Slovensko personálne riadil najprv Viliam Široký, potom Antonín Novotný. V priebehu štrnástich rokov, počas ktorých bol Novotný na čele strany, sa jeho stúpenci striedali. Po období 50. rokov, keď nemal protivníkov, bolo od roku 1963 zrejmé, že nie všetky svoje požiadavky dokázal na Slovensku presadiť.

Tak ako v niektorých svojich predchádzajúcich publikáciách, Jan Pešek postupne cizeluje presné personálne obsadenie vrcholných orgánov strany, najmä čo sa týka obdobia medzi zjazdami. Ani v anotovanej knihe nechýba kapitola *Zloženie najvyšších orgánov KSS (1945 – 1968)*. V nej sa snaží zachytiť a časovo určiť všetky výmeny funkcionárov vo vedení strany. Posledná kapitola je taktiež súčasťou autorových predchádzajúcich publikácií. Tu si vybral tridsaťpäť funkcionárov rôznych typov z rôznych období a oproti minulosti tu nájdeme aj nových, o ktorých predtým nepísal. Medailón z kapitoly *Kto bol kto – najmocnejší muži KSS (1945 – 1968)* je krátkym zhrnutím politickej kariéry daného človeka so zhodnotením jej významu. Práca je doplnená štyrmi prílohami, ktoré sa venujú predovšetkým zloženiu strany.

Knihe sa okrem drobnej nepresnosti v poznámke 103 (nejde o „výpis z matriky“, ale o „zápis v matrike“) nedá nič vytknúť. Pešek zhrňa súčasné poznanie o komunistickej strane v danom období, využíva ho, ale aj kriticky komentuje. Ide o publikáciu, ktorú pri výskume dejín strany nemožno obísť.

Richard Pavlovič

KUČERA, MARTIN. PRAŽSKÝ MAIGRET. OSOBNÍ ZÁPAS LEGENDÁRNÍHO KRIMINALISTY. PRAHA : ACADEMIA, 2009, 492 S. ISBN 978-80-200-1711-6.

Český historik Martin Kučera patří k popředním znalcom českých dejín druhej polovice 19. a 20. storočia. Jednou z jeho špecializácií sú dejiny kriminalistiky a bezpečnostného aparátu. V roku 2006 editoval pamäti Jána Pješčaka, námestníka federálneho ministra vnútra, neskôr ministra spravodlivosti Slovenskej socialistickej republiky a generálneho prokurátora ČSSR (*Portrét právníka a kriminalisty*). Teraz sa podujal poskladať mozaiku životných osudov vynikajúceho pražského kriminalistu JUDr. Karla Kalivodu (1916 – 1980).

Kalivoda pôsobil vo veľkomestskom prostredí takmer tridsať rokov. Na prezývku Pražský Maigret (podľa literárneho hrdinu kníh George Simeona) bol hrdý. Patril ku generácii príslušníkov Národnej, neskôr Verejnej bezpečnosti, ktorí do nej vstúpili po roku 1945. Jeden z dvoch vrcholov kariéry nastal pre Kalivodu v roku 1951, keď sa stal náčelníkom prvého odboru boja s kriminálnou trestnou činnosťou Hlavnej správy Verejnej bezpečnosti. Počas pätnástich rokov v tejto funkcii organizoval vyšetrowanie alebo priamo vyšetrowal najzávažnejšie kriminálne prípady v Prahe. Celou kariérou Karla Kalivodu sa nesie faktor, ktorý mu ju znepríjemňoval, ba až sabotoval. Štátna bezpečnosť mala svoje predstavy o vyšetrowaní a jeho výsledkoch, navyiac Kalivoda obdivoval prvorepublikových kriminalistov, čo bolo pre ŠtB založenú na „nových“ ľuďoch neprijateľné. Iniciovala viacero preverovaní Kalivodu, zo všetkých však vyšiel bez poškvrny. V priebehu 60. rokov, po rôznych personálnych výmenách vo vrcholných funkciách na ministerstve, Kalivoda stratil svojich ochrancov. V roku 1966 ho presunuli do funkcie šéfa pražskej kriminálky. Bola to zdanlivá degradácia. Pražské prostredie dôverne poznal, ďalej sa tak mohol podieľať na objasňovaní trestnej činnosti v hlavnom meste republiky. Za dvadsaťpäť rokov pôsobenia v Prahe v oboch spomínaných funkciách spolupracoval na vyšetrowaní aj mediálne známých zločinov – napr. falšovanie potravinových lístkov, rozštvrtené telo nájdené vo Vltave (*Mědiřytina a Kvadratura ženy* zo seriálu *30 případov majora Zemana*). Kalivoda sa stal predlohou pre niekoľko celovečerných kriminálnych filmov s hlavným hrdinom majorom Kalašom. Rudolf Hrušínsky čoby major Kalaš sa pri stvárnení postavy inšpiroval Kalivodom,

s ktorým strávil niekoľko dní, aby poznal štýl jeho práce a vystupovanie. Kalivoda okrem práce kriminalistu bol aj autorom viacerých kriminálnych poviedok, ale aj odborných článkov z oblasti kriminalistiky a propagátorom práce kriminálnej služby v médiách. V 60. rokoch pomerne často vystupoval v rozhlase, televízii i rôznych časopisoch. Do dôchodku musel odísť nútené v roku 1976, zomrel náhle v lete 1980.

Kniha obsahuje niekoľko ukážok Kalivodovej literárnej tvorby, drobný portrét jeho manželky a veľmi zaujímavý Kalivodov článok z roku 1966 o porovnaní možností vyšetriť vraždu Otílie Vranskej v roku 1933 a už spomínaného torza ženy v roku 1951. Konštatoval, že v prípade Vranskej kriminalisti spravili niekoľko hrubých chýb hneď na začiatku vyšetrowania, čo neskôr úplne znemožnilo objasnenie vraždy.

Martin Kučera v Kalivodovej biografii preukázal vynikajúce znalosti dejín českej kriminálnej služby od konca monarchie. Orientuje sa nielen v organizačných zmenách, ale aj v personálnom obsadení, či metódach vyšetrowania. *Pražský Maigret* nie je len biografiou Karla Kalivodu, ale aj dejinami vývoja českej kriminálnej služby, jej vzťahov so Štátnou bezpečnosťou, biografickým slovníkom českých kriminalistov, kriminológov, súdnych lekárov a vedcov. Pútavým štýlom tak Kučera priblížil zaujímavú osobnosť so všetkými súvislosťami a okolnosťami, ktoré ho ovplyvňovali a medzi ktorými žil.

Richard Pavlovič